

प्रादर्श – प्रश्नपत्रम्
कक्षा – एकादशी
विशिष्ट – संस्कृतम्

समय : घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्क : 100

निर्देशा :- (1) सर्वे प्रश्नाः करणीयाः ।

(2) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः दत्ताः ।

प्रश्न 1. त्रयाणां प्रश्नानाम् उचितविकल्पं चित्वा लिखत

3

1. मोऽनुस्वारः" इति सूत्रं अस्ति –

अ. श्चुत्वसन्धेः ब- जश्त्वसन्धेः

स. अनुस्वारसन्धेः द- ष्टुत्वसन्धेः

2. "रामश्च" इत्यत्र सन्धिः अस्ति –

अ. जश्त्वसन्धिः ब- परसवर्ण सन्धिः

स. श्चुत्व सन्धिः द- अनुस्वार सन्धिः

3. विसर्गसन्धेः उदाहरणं नास्ति –

अ- कश्चित् ब- नमस्ते

स- मनोरथः द- दिगम्बरः

4. "पठत्येव" इत्यत्र सन्धिः अस्ति –

अ- यणसन्धिः ब- पूर्वरूप सन्धिः

स- अयादि सन्धिः द- गुण सन्धिः

प्रश्न 2. "क" भागस्य विग्रहान "ख" भागस्य समुचितैः समस्तपदैः सह मेलनं क्रियताम् – 4

क ख

अ- सिंहात् भीतः अ- उपगंगम्

ब- पुरुषः सिंहः इव ब- महाराजा

स- महान च असौ राजा स- सिंहभीतः

द- गंगायाः समीपम् द- पुरुष सिंहः

प्रश्न 3 शुद्धवाक्यानां समक्षम् "आम्" अशुद्धवाक्यानां समक्षं "न" इति लिखत ।

4

1. आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां समाचरेत् ।

2. क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी पुण्येन लभ्यते ।

3. आत्रेयः अग्निवेशस्य शिष्यः आसीत् ।
4. कुविन्दः धारानगर्यां वसति स्म ।
- प्रश्न 4 कोष्ठकात् उचितविभक्तिपदं चित्वा वाक्यचतुर्णां वाक्यपूर्तिः क्रियताम् — 4
1. अस्मिन् कक्षे ————— बालिकाः सन्ति । (सप्त / षड्भिः)
 2. ————— तत्र गमिष्यन्ति । (सर्वे / सर्वान्)
 3. ————— छात्रान् पाठयन्तु । (सर्वे / सर्वान्)
 4. संसारे ईश्वरः ————— अस्ति । (दातारः / दातृषु)
 5. वानरः ————— पतति । (वृक्षात् / वृक्षस्य)
- प्रश्न 5 उचितैः धातुरूपाः चत्वारि वाक्यानि पूरयत — 4
1. सेवकाः स्वामिनं ————— । (सेव्, लट्लकारे, आत्मने)
 2. अहं कार्यं ————— । (कृ, लृट्, लकारे)
 3. शिक्षकाः अस्माकं परीक्षापरिणामं ————— । (ज्ञा, लट्, लकारे)
 4. वृक्षाः परेभ्यः किं ————— । (कृ, लट्, लकारे)
 5. काकः पिपासया पीडितः ————— । (अस् — लङ्लकारे)
- प्रश्न 6 अधोलिखितेषु शब्देषु अव्ययानि चित्वा लिखत । 2
1. तत्पत् 3. सह 5. इदानीम्
 2. श्रुत्वा 4. सः 6. रमा
- प्रश्न 7 अधोलिखित-वाक्येषु स्थूलपदानां प्रत्यायानाम् नामानि लिखत — 4
- 1— कार्यं **समाप्य** पठ । ()
 - 2— स्वदेशम् **परित्यज्य** कुत्र प्रस्थितः? ()
 - 3— भवान् कुत्र **प्रविष्टः** ? ()
 - 4— **स्मरन्** मा वद । ()
- प्रश्न 8 अधोलिखितप्रश्नेषु चतुर्णां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषायामेकपदेन देयानि । 4
- (क) परोपकराः किमर्थम् ?
 - (ख) धर्मार्थौ यत्र न स्यातां तत्र कान् वक्तव्या ?
 - (ग) अध्यापनं कस्य स्वधर्मः ?
 - (घ) कुविन्दः कस्मादृतेऽन्यं कविं न मन्यते ?
 - (ङ) क्रियावान् पुरुषः कीदृशः भवित ?

- प्रश्न 9 प्रदत्तैः शब्दैः पञ्चानाम् रिक्तस्थानानि पूरयत् । 5
(संस्थापितः, प्रतिकूलानि, वित्तेन, नाधमे, नश्यति, संदधानो)
(क) आत्मानः न परेषां समाचरते ।
(ख) तेन भूषणकविः स्वसभायां ।
(ग) याञ्चामोघावरमधिगुण लब्धकामा ।
(घ) सर्वापृथिवी पूर्णा स्यात् ।
(ङ) स्वधर्म हि प्रेत्य चेह च नन्दति ।
(च) गन्धर्वनगरलेखेव पश्यत एव ।
- प्रश्न. 10 अधोलिखितानाम् उचितमेलनं कुरुत । 5
(अ)	(ब)
(1) शरीरगौरवत्	राजश्यालः
(2) ऋग्यजुस्साम	अश्वः
(3) शकारः	नीयते
(4) घोटकः	श्रमः
(5) शूलमारोपयितुम्	त्रयी
- प्रश्न. 11 अधोलिखितवाक्यानाम् उचितसंयोजनं कृत्वा एकां कथां लिखत । 5
सः धर्मशीलः किन्तु निर्धनः आसीत् ।
सा स्वप्ने तं दर्शनं दत्वा उक्तवती ।
कस्मिंश्चिन्नगरे एकः धार्मिकः ब्राह्मणः प्रतिवति स्म ।
धर्मे तस्य अचलां श्रद्धां दृष्ट्वा एकदा तस्योपरि धनदेवी लक्ष्मी प्रसन्नं जाता ।
किन्तु ब्राह्मणः धर्मे अचलां श्रद्धां त्यक्त्वा किमपि न अयाचत् ।
वत्स ! किमिच्छसि ? यत्किमपि इच्छसि तद् याचस्व ।
- प्रश्न. 12 पण्डितराजजगन्नाथस्य संक्षिप्तपरिचयं लिखत । 6
- प्रश्न. 13 प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकात् कण्ठस्थीकृतं सुभाषितद्वयं लिखत । 4
- प्रश्न. 14 अधोलिखितप्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषायामेकवाक्येन देयानि । 6
(क) दुर्योधनः कुत्र निमग्नः ?
(ख) कीदृशी लङ्का न रोचते ?
(ग) मूर्खस्यापि जिह्वा कदा जडीभवति ?

(घ) किं वृन्दम् अवसीदति ?

प्रश्न. 15 अधोलिखितेषु पञ्च – अशुद्धकारकवाक्यानां शुद्धिः करणीया ।

5

1. बालकः ग्रामे गच्छति ।
2. निधिः सिंहेन बिभेति ।
3. भिक्षुकः हस्तस्य पङ्ग ।
4. विशाला जनकस्य सह हृष्टं गच्छति ।
5. श्री शिवं नमः ।
6. तव नामः किम् ।
7. राधा सीता च पाठं पठतः ।

प्रश्न. 16 अधोलिखितगद्यांश सम्यक् पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखत ।

अन्नजलादिकस्येव व्यायामस्यापि महती आवश्यकता वर्तते शरीरसंवर्धनाय । व्यायामेन शरीरस्थावयवाः पुष्टाः संजायन्ते, रक्तस्य सम्यक् सञ्चारो भवति, स्फूर्तिः प्राप्यते, रोगाः पलायन्ते, जीवनञ्चाह्लादयमं भवति । स्वस्थे शरीरे एव स्वस्थं मस्तिष्कं सम्भवति इति धारणा सर्वमान्या अस्ति ।

(क) उपर्युक्तगद्यांशस्य उचितशीर्षकं लिखत ?

2

(ख) स्वस्थमस्तिष्कं कुत्र सम्भवति ?

1

(ग) स्फूर्तिः मेन प्राप्यते ?

1

(घ) व्यायामस्य आवश्यकता किमर्थं भवति ?

1

प्रश्न 17 अधोलिखित गद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां देयानि – 8

अ) उज्जयिन्यां हरिस्वामीति विप्रवरः पुण्यसेनस्य भूपतेः प्रधानामात्यो बभूव । तस्यानुरूपायां देवस्वामीति सच्छीलः पुत्रो जातः, तद्वच्च सोमप्रथा नाम लावण्यवती कन्यापि तस्य सम्भूता क्रमेण तु समुल्लसितयौवना सा विवाहयोग्याऽभवत् । तदा सा मातृमुखेन पितरं भ्रातरं न्यवेदयत् अहं तस्यैव कण्ठे मालामर्पयिष्यामि यः शूरो वा ज्ञानी वा विज्ञानी वा भवति ।

क) हरिस्वामी कस्य प्रधानामात्यो बभूव ?

ख) हरिस्वामिनः पुत्र्याः नाम किम् ?

ग) देवस्वामी कीदृशः पुत्रः आसीत् ?

घ) पुत्री मातृमुखेन किं न्यवेदयत् ?

ङ) "सच्छीलः" इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नाम लिखत ?

ब) अत्रान्तरे दुर्योधनस्य मित्रं चार्वाको नाम राक्षसः मुनिवेषधारी युधिष्ठिरं वञ्चयितुम्, 'भोः तृषितोस्मि

पानीयमुपनीयताम्' इत्युच्चैः उद्घुष्यन्तम् तदावासमाससाद । तेन यथावदपचरितः चार्वाकः वार्ताप्रसङ्गे एवमब्रवीत् प्रथमं भीमदुर्योधनयोः गदायुद्धे प्रवर्तमाने, तीर्थयात्रायाः समागतने सीरिणा, रहस्याहितां संज्ञामासाद्य दुर्योधनो दुश्शासनारिं गाढमभिहत्य वीरसुलभां गतिमनीनयत् ।

- (क) चार्वाकः कस्य मित्रम् आसीत् ?
- (ख) युधिष्ठिरं वञ्चयितुं चार्वाकः उच्चैः किमुक्तवान् ?
- (ग) कयोर्मध्ये गदायुद्धमभवत् ?
- (घ) दुर्योधनः कं वीरसुलभां गतिमनीनयत् ?
- (ङ) 'अभिहत्य' इत्यस्य पदस्य प्रकृतिः प्रत्ययञ्चय पृथक्कुरुत ?
- (स) तमुवाच भगवान् आत्रेयः— सर्वेषाम् अपि अग्निवेश । वाखादीनां यद्वैगुण्यम् उत्पद्यते तस्य मूलम् अधर्मः तन्मूलं च असत्कर्म पूर्वकृतम् । तयोर्योनिः प्रज्ञापराध एव । तद् यथा, यदा वै देश— नगर — निगम — जनपद — प्रधानाः धर्मम् उत्क्रम्य अधर्मेण प्रजां वर्तयन्ति, तदाश्रितोपाश्रिता पौरजानपपदा व्यवहारोपजीविनश्च तम् — अधर्मम् अभिवर्धयन्ति, ततः सोऽधर्मः प्रसभं धर्मम् अन्तर्धत्ते ततस्तेऽन्तर्हितधर्माणो देवताभिरपि त्यज्यन्ते ।
- (क) भगवान् आत्रेयः कम् उवाच ?
- (ख) कस्य मूलम् अधर्मः ?
- (ग) अधर्मस्य मूलं किम् ?
- (घ) देवतागिरी के त्यज्यन्ते ।
- (ङ) "वाखादीनाम्" इत्यस्य पदस्य विच्छेदं कृत्वा सन्धि — नाम लिखत ।

प्रश्न 18. अधोलिखितपद्यांशेषु पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायं देयानि —

8

श्रद्धधानः शुभां विद्यामाददीतावरादपि ।

अन्त्यादपि परं धर्मं स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ।।

(क) शुभां विद्यां कुतः आददीत ?

(ख) अन्त्यादपि किम् आददीत ?

(ग) स्त्रीरत्नं कुतः आददीत ?

(घ) उपर्युक्त — श्लोकस्यान्वयं कुरुत ?

अक्रोधेन जयेत् क्रोधं, असाधुं साधुना जयेत् ।

जयेत् कदर्थं दानेन, सत्येनालीकवादिनम् ।।

(क) सत्येन कं जयेत् ?

- (ख) क्रोधं केन जयेत् ?
(ग) साधुना कं जयेत् ?
(घ) उपर्युक्तश्लोकस्यान्वयं कुरुत ?

पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमग्नं सुभाषितम् ।

मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते ।।

- (क) मूढैः केषु रत्नसंज्ञा विधीयते ?
(ख) पृथिव्यां कति रत्नानि सन्ति ?
(ग) पृथिव्यां कानि रत्नानि सन्ति ।
(घ) उपर्युक्तश्लोकस्यान्वयं कुरुत ?

प्र. 19. स्वस्थ प्राचार्यस्य कृते शुल्कमुक्तये प्रार्थना-पत्रं संस्कृते लिखत । 4

अथवा

स्वस्य वार्षिक परीक्षा परिणामं सूचयितुं स्वस्य पितरं प्रति संस्कृते पत्रं लिखत ।

प्र. 20 अधोलिखितेषु एक विषयं स्वीकृत्य शतशब्देषु संस्कृते निबन्धं लिखत । 10

1. प्रजातन्त्रशासनपद्धतिः
2. संस्कृतभाषायाः गौरवम् ।
3. भारतीयं विज्ञानम् ।
4. पर्यावरणस्य रक्षणम् ।

प्रादर्श – उत्तरपत्रम्
कक्षा – एकादशी
विशिष्ट – संस्कृतम्

समय : घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्क : 100

निर्देशा :

1. सर्वे प्रश्नाः करणीयाः ।
- उत्तर 1– 1 X 3 = 3
- 1– स– अनुस्वार सन्धेः
2– स– श्चुत्व सन्धिः
3– द– दिगम्बरः
4– अ– यण् सन्धिः
- उत्तर 2 1 X 4 = 4
क	ख
अ– सिंहात् भीतः	स– सिंहभीतः
ब– पुरुषः सिंहः इव	द– पुरुषसिंहः
स– महान् च असौ राजा	ब– महाराजा
द– गंगायाः समीपम्	अ– उपगंगम्
- उत्तर 3 1. न । 2. आम् । 3. न । 4. आम् । 4
- उत्तर 4 1 X 4 = 4
1. सप्त	2. सर्वे
3. सर्वान्	4. दातारः
5. वृक्षात्	
- उत्तर 5. 1 X 4 = 4
1. सेवन्ते	2. करोमि
3. जानन्ति	4. कुर्वन्ति
- उत्तर 6 1 X 2 = 2
- सह, इदानीम्
- उत्तर 7 1 X 4 = 4
1– ल्यप् प्रत्यय	2– ल्यप् प्रत्यय
3– क्त प्रत्यय	4– शतृ प्रत्यय
- उत्तर 8 4
(क) पुण्याय ।	(ख) विद्या	(ग) ब्राह्मणस्य ।
(घ) कालिदासात् ।	(ङ) विद्वान्	
- उत्तर 9 5
(क) प्रतिकूलानि ।	(ख) संस्थापितः ।	(ग) नाधमे ।
(घ) वित्तेन ।	(ङ) संदधानो ।	(च) नश्यति ।

- उत्तर 10 (अ) (ब) 5
- (1) शरीरगौरवत् श्रमः
(2) ऋग्यजुस्साम त्रयी
(3) शकारः राजश्यालः
(4) घोटकः अश्वः
(5) शूलमारोपयितुम् नीयते
- उत्तर 11 कस्मिंश्चिन्नगरे एकः धार्मिकः ब्राह्मणः प्रतिवसति स्म । 8
सः धर्मशीलः किन्तु निर्धनः आसीत् ।
धर्मे तस्य अचलां श्रद्धां दृष्ट्वा एकदा तस्योपरि धनदेवी लक्ष्मी प्रसन्ना जाता ।
सा स्वप्ने तं दर्शनं दत्वा उक्तवती ।
वत्स! किमिच्छसि ? यत्किमपि इच्छसि तद् याचस्व ।
किन्तु ब्राह्मणः धर्मे अचलां श्रद्धां त्यक्त्वा किमपि न अयाचत् ।
- उत्तर 12 संस्कृतस्य परवर्तिकाव्यशास्त्रिषु पण्डितराजजगन्नाथः महत्वपूर्णः आचार्यः । एषः न केवलं काव्यशास्त्री 6
अपितु उत्कृष्टः महाकविः वर्तते । अनेन विरचितानि अनेकानि काव्यानि प्रसिद्धानि सन्ति । तद्यथा
गङ्गालहरी, यमुनालहरी, भामिनी, विलास, इत्यादीन् । काव्यशास्त्रमधिकृत्य असौ रसङ्गाधरनामानं
प्रसिद्धं ग्रन्थं रचितवान् । अस्य समयः ईशवीयसप्तदशशताब्दी अस्ति । एषः मुगलशासकस्य शाहजहाँ
इत्याख्यस्य राजसभायाम् आसीत्
- उत्तर 13 प्रत्येकशुद्धसुभाषितस्य कृते अङ्कद्वयं निर्धारितम् । 4
- उत्तर 14 (क) दुर्योधनः कस्मिंश्चित् विपिनसरसि निमग्नः । 6
(ख) स्वर्णमयीलङ्का न रोचते ।
(ग) निरन्तरप्रार्थनारते मूर्खस्यापि जिह्वा जडी भवति ।
(घ) यत्र सर्वे विनेतारः, पण्डितमानिनः तथा च सर्वे महत्वमिच्छन्ति तद् वृन्दम् अवसीदति ।
- उत्तर 15 1. बालकः ग्रामम् गच्छति । 5
2. निधिः सिंहात् बिभेति ।
3. भिक्षुकः हस्तेन पङ्ग ।
4. विशाला जनकेन सह हट्टं गच्छति ।
5. श्रीशिवाय नमः ।
6. तव नाम किम् ।
7. राधा सीता च पाठं पठतः ।
- उत्तर 16 (क) व्यायामः 2
(ख) स्वस्थमप्तिष्कं स्वस्थे शरीरे सम्भवित । 1
(ग) स्फूर्तिः व्यायामेन प्राप्यते । 1
(घ) शरीरसंवर्धनाय व्यायामस्य आवश्यकता भवति । 1
- उत्तर 17 अ) (क) हरिस्वामी पुण्यसेनस्य भूपतेः प्रधानामात्यो बभूव । 4 X 4 = 8
(ख) हरिस्वामिनः पुत्रयाः नाम सोमप्रभा आसीत् ।
(ग) देवस्वामी सच्छीलः पुत्रः आसीत् ।

- (घ) पुत्री मातृमुखेन न्यवेदयत् यत् अहं तस्यैव कण्ठे मालार्पशिरामि यः शूरो वा ज्ञानी वा विज्ञानी वा भवति ।
- (ङ) सत् + शीलः – व्यञ्जन संधिः ।
- (ब) (क) चार्वाकः दुर्योधनस्य मित्रम् आसीत् ।
- (ख) युधिष्ठिरं वञ्चयितुं चार्वाकः उच्चैः 'भोः तृषितोऽस्मि पानीयमुख्यनीयताम्' इति उक्तवान् ।
- (ग) भीमदुर्योधनयोर्मध्ये गदायुद्धमभवत् ।
- (घ) दुर्योधनः दुःशासनारिं वीरसुलभां गतिमनीनयत् ।
- (ङ) अभि + हन् + ल्यप्
- (स) (क) भगवानात्रेयः अग्निवेशम् उवाच ।
- (ख) वाय्यादीनां यद्वैगुण्यम् उत्पद्यते तस्य मूलमधर्मः ।
- (ग) पूर्वकृतम् असत्कर्म अधर्मस्य मूलम् ।
- (घ) अन्तर्हितधर्माणः देवतागिरी त्यज्यन्ते ।
- (ङ) वायु+आदीनाम् – यण् स्वरसन्धिः ।

उत्तर 18 अ

4 X 4 = 8

- (क) शुभां विद्याम् अवरादपि आददीत ।
- (ख) परं धर्मं अन्त्यादपि आददीत ।
- (ग) स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि आददीत ।
- (घ) श्रद्धधानः अवराद् अपि शुभां विद्याम् एवम् अन्त्यादपि परं धर्मं दुष्कुलाद् अपि च स्त्रीरत्नम् आददीत ।
- (ब)
- (क) सत्येन अलीकवादिनं जयेत् ।
- (ख) क्रोधम् अक्रोधेन जयेत् ।
- (ग) साधुना असाधुं जयेत् ।
- (घ) क्रोधम् अक्रोधेन जयेत् असाधुं साधुना जयेत् कदर्थं दानेन जयेत् अलीकवादिनं सत्येन जयेत् ।
- (स)
- (क) मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते ।
- (ख) पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि सन्ति ।
- (ग) पृथिव्यां जलम् अन्नं सुभाषितम् एतानि रत्नानि सन्ति ।
- (घ) पृथिव्यां जलम् अन्नं सुभाषितम् त्रीणि रत्नानि (सन्ति) मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते ।

उत्तर 19 पत्रे सङ्केतं, सम्बोधनं दिनाङ्कं दृष्ट्वा शुद्धपत्रस्य कृते चत्वारः अङ्काः प्रदानीयाः । 4

उत्तर 20 सम्पूर्णशुद्धनिबन्धस्य कृते दश अङ्का निर्धारिताः सन्ति । 10